L-Inkurunazzjoni tal-Madonna Ta' Pinu mill-Kardinal Alexis Henri Marie Lepicier

75 Anniversarju minn din il-ġrajja

Joseph Galea MD FRCS(CTh)

Fil-bidu tat-tletinijiet tas-seklu għoxrin id-dinja kollha kienet maħkuma mid-Depressjoni l-Kbira li ħalliet tbatija kbira. L-Ewropa kienet f'xifer il-gwerra. Is-saħħa tal-Fuhrer tal-Ġermanja, Adolf Hitler kienet qiegħda titqawwa bil-kif u fil-bidu tas-sena 1935 kiser it-trattat ta' Versaille u beda jibni armata kbira fil-Ġermanja[1]. F'dan iż-żmien il-kampanja kontra l-Lhud fil-Ġermanja Nażista laħqet il-qofol tagħha[2]. L-Italja fuq naħa u Franza u l-Ingilterra fuq ix-xaqliba l-oħra jillitikaw fuq l-Abbisinja[3,4]. Il-qiegħa Ewropeja bdiet tisħon sew. Dan iċ-ċaqliq ma setgħax ma jaffettwax lil Malta. Il-gvernatur ta' Malta David G. M.Campbell kien issospenda l-kostituzzjoni ta' Malta u ħa d-direzzjoni tal-Gżejjer Maltin f'idejh fit-2 ta' Novembru 1933[5]. Il-piki politiċi ta' Malta tħalltu mal-politika tal-Italja u tal-Ingilterra. Il-kwistjoni tal-lingwa kienet għadha taħraq sew.

F'Mejju 1935, Malta flimkien mal-Imperu Brittaniku kollu ċċelebrat il-ġublew tar-Re Ġorġ V bil-kbir[6]. Fit-8 ta' Ġunju, Malta laqgħet bi ħġara lid-Delegat tal-Papa l-Kardinal Alessio, Enrico Maria Lepicier Membru tal-Ordni tas-Serviti (ritratt fuq) li ġie Malta biex jippresjedi

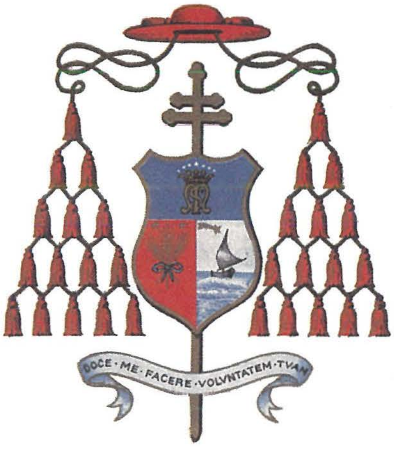

L-arma tal-Kardinal Lepicier

l-Konċilju Reġjonali ta' Malta u Għawdex u jinkuruna lill-Madonna ta' Pinu[7].

Il-Kardinal Lepicier twieled 72 sena qabel fit-28 ta' Frar 1863, s-sitt wild minn tmienja ta Francois Henri Lepicier u Marie-Claire Hette ġo dar f'Passage St-Esprit f'Vaucouleurs li kienet tagħmel parti mid-djoċesi ta Verdun fil-grigal ta' Franza. Għammduh ftit ġranet wara u semmewh Henri. Ta' ħmistax-il-sena daħal fl-Ordni tas-Serviti Ta' Marija fil-kunvent tagħhom f'Fulham Road, Londra. Ġie ordnat saċerdot fis-19 ta' Settembru 1885 u kkonsagrat arċisqof fit-22 ta' Mejju 1924. Fil-Konċistorju tas-19 ta' Diċembru 1927 il-Papa Piju XI għamlu Kardinal u rċieva t-titlu ta' Santa Susanna. Qabel ġie Malta bħala Legat tal-Papa għall-Kunsill Reġjonali ta' Malta f'Ġunju ta' 1935 kien appuntat Legat tal-Papa għaċ-ċelebrazzjonijiet ad unur ta' Santa Ġovanna d'Arko f'Orleans, Franza fl-1929 u għall-Kungress Nazzjonali Ewkaristiku f'Kartaġni fl-1930[8].

Fl-1933 kien jaħbat għeluq il-50 sena minn meta Karmela Grima kienet semgħet leħen il-Madonna jsejħilha mil-kappella ddedikata

lit-Tlugħ is-Sema ta' Marija jew kif hi magħrufa l-Madonna Ta' Pinu. Fis-6 ta' Frar tal-1933 ftit xhur wara li dan it-tempju kien ingħata t-titlu ta' Bażilika mill-Papa Piju XI, l-Isqof t'Għawdex Monsinjur Mikiel Gonzi kiteb lill-Kardinal Ewġenju Pacelli, l-arċipriet tal-Bażilika tal-Vatikan biex il-Kapitlu ta' San Pietru jagħti l-permess sabiex ix-xbieha tal-Madonna Ta' Pinu tiġi nkurunata[9]. Billi sentejn wara kien ser isir il-Konċilju Reġjonali ta' Malta u Għawdex l-Isqof Gonzi ħaseb li jkun xieraq kieku l-inkurunazzjoni tal-Madonna ssir mid-delegat tal-Papa fl-istess żmien. Fl-24 ta' Mejju 1933, l-isqof kiteb lil Monsinjur Giovanni Bressan segretarju tal-Kapitlu tal-Vatikan[10] b'din il-proposta u l-Papa laqa'din it-talba.

[24 ta' Ġunju 1933

SEJHA

Dun Ġużepp Portelli, Rettur tal-Bażilca Santwarju «ta' Pinu» jitlob bil-kalb lid-devoti tal-«Madonna ta' Pinu» sabiex jatu xi ħaga fil-ġabra li bi ħsiebu jagħmel għal **CURUNA TAD-DEHEB BIL-HAGIAR PREZZIUS**. li biha sejra tigi sollennement incurunata ix-Xbieha miraculuża tal-Madonna «ta' Pinu». Il-curuna tcun magħmula mid-deheb u l-ħaġar prezzjus mogħtija mid-devoti.

Min irid jati xi ħaġa, sewwa deheb chemm flus, jista' jibgħatha lir-Rettur li semmejna jew lill-Cappillan ta' Monsinjur Iskof ta' Għawdex jew lil Patri Anton minn Għawdex fil-Cunvent tal-Patrijiet Cappuccini tal-Furjana.

AVVIS

Min irid jagħmel ritratti tal-Porcellana ta' cull daks naturali u bil-culur tondi jew ovali

Sejħa għall-ġbir ta' flus u deheb għall-kuruna

L-Għawdxin u l-Maltin li kienu għenu kemm felħu bil-flus u bix-xogħol volontarju biex jinbena s Santwarju ta' Pinu bdew jagħtu kontribuzzjonijiet biex tinħadem il-kuruna tal-Madonna. Permezz tal-Leħen is-Sewwa tal-24 ta' Ġunju 1933, ir-rettur tal-Bażilika Ta' Pinu Dun Ġużepp Portelli għamel sejħa sabiex jinġabru flus u deheb għal din il-kuruna[11].

Il-kuruna nħadmet fuq disinn tal-Kavalier Vincenzo Bonello li kien id-direttur tal-*Belle Arti* f'Malta. Il-kuruna *'hija tad-deheb pur, tkila ħafna u maħduma b'disinn floku u delicat'* u fiha *'3 smeraldi, bosta brillanti, granati, diamanti u ħaġra sewda ta' valur kbir'*[12]. Dan id-deheb u l-ħaġar prezzjuż *ġew irregalati b'ġenorosita` kbira minn l'għawdxin u l-maltin'*. L-isqof Gonzi *'iċċaħħad minn salib miżgħud bid-diamanti avolja kien għalih oġġett ta għożża kbira u ta' tifkiriet li ma jistax jinsihom'* biex jitwaħħal fuq il-kuruna[12].

Fid-29 t'April 1935 l-Isqof Mikiel Gonzi kien Ruma minn fejn bagħat ċirkolari *"ante portam Latinam"* fejn informa lill-kleru u l-lajċi tad-djoċesi t'Għawdex li f'udjenza li kellu mal-Papa hu kien mgħarraf li l-Papa kien ħatar lil Kardinal Lepicier bħala legat tiegħu '*sabiex jinkuruna sollenement il Qwadru mirakoluz ta' Maria Assunta illi jinsab ivvenerat fis-santwariu tad-Diocesi ta' Għaudex magħruf b' "Ta Pinu".*' L-Isqof kiteb li din ser tkun ġrajja kbira għad-Djoċesi t'Għawdex u li *tibka miktuba b'karattri tad-deheb fli storia tad-djoċesi maħbuba tagħna'*. Fiċ-ċirkulari mbagħad iħeġġeġ lill-Għawdxin biex jippreparaw rwieħom ħalli *'tilqgħu kif jixraq li jagħmel poplu eminentement kattoliku, ir-Rappresentant tal Vigariu ta' Kristu.'*[13]. Fil-Breve tal-Papa Piju XI bid-data tal-24 ta' Mejju 1935 u ffirmata mill-Kardinal Ewġenju Pacelli naqraw '*Huwa magħruf illi l-Verġni Marija Ta' Pinu tant għamlet mirakli biex tpatti għall-fidi tal-poplu fiha, illi l'insara, b'numru kbir mhux biss minn Għawdex, imma wkoll mid-djoċesi viċina ta' Malta jiġu f'dan is-Santwarju biex jitolbu lill-Madonna għall-grazzji jew jirringrazzjawha ta'dawk li jkunu qalgħu minn għandha. Għalhekk billi dalwaqt ser jiġi ċċelebrat il-Kunsill Regjonali ta' Malta, Ħuna l-Isqof ta' Għawdex jaħseb li jkun xieraq li jieħu din l-opportunita' biex juri x-xewqa tiegħu u tal-poplu mmexxi minnu li aħna nordnaw li l-Inkurunazzjoni tal-Madonna Ta' Pinu ssir f'isimna. Aħna niddikjaraw li ser nissapportjaw dawn ix-xewqat b'qalbna kollha għaliex aħna konvinti li d-devozzjoni tal-Maltin u l-Għawdxin lejn Sidtna Marija tkompli titkattar. Biex inkabbru s-sollenita' ta' dawn iċ-ċelebrazzjonjiet il-persuna tagħna ser tkun rappreżentata*

Il-Kardinal Lepicier fuq id-destroyer Wren sejjer lejn Għawdex

fiċ-ċeremonja tal-Inkurunazzjoni minn wieħed mill-Kardinali tal-Knisja Kattolika Rumana. Bis-saħħa ta' din l-ittra appostolika u bl-awtorita tagħna, nafdaw din il-missjoni f'idejn l-iben maħbub tagħna, Alessju Enriku Lepicier, tal-Ordni Presbiterali, bit-titlu ta' Santa Susanna u l-Legat tagħna għall-Kunsill Reġjonali Malti li semmejna qabel' [14].

F'Għawdex bdiet it-tħejjija spiritwali għall-Inkurunazzjoni tal-Madonna mill-Ħadd 16 ta' Ġunju meta fil-Parroċċi kollha t'Għawdex saru priedki fuq l-Inkurunazzjoni. Nhar it-Tnejn, it-Tlieta u l-Erbgħa 17, 18 u 19 ta' Ġunju sar tridu fil-Bażilika Ta' Pinu. Fil-5.30 ta' filgħodu ta' kull ġurnata tat-tridu kien hemm quddiesa bit-tqarbina u fis-6.30 ta' fil-għaxija kien hemm ir-reċta tar-rużarju, priedka u barka sagramentali.

Il-Kardinal Lepicier laqqa' il-Kunsill Reġjonali mill-Ħadd 9 ta' Ġunju sal-Ħadd ta' wara. Nhar it-Tlieta 18 ta' Ġunju fil-5.00 ta' fil-għaxija l-Kardinal Legat ħalla x-xatt tad-dwana fil-Port il-Kbir fuq id-destroyer tan-Navy Ingliża '*Wren*' akkumpanjat mil-Arċisqof Mauro Caruana, L-Isqof t'Għawdex Mikiel Gonzi u membri oħra tad-delegazzjoni pontifiċja u wasal l-Mġarr Għawdex fis-6.30.

L-Eminenza tiegħu ġie milqugħ l-Mġarr mill-Kummissarju t'Għawdex, membri tal-Kapitlu Katedrali t'Għawdex u ta' Kapitli oħra tal-gżira, rappreżentanti tal-kleru u tad-dipartimenti ċivili u folla kbira ta' nies mimlija entużjażmu. Il-Gwardja tal-Unur ġiet mogħtija mill-kumpanija Għawdxija tal-King's Own Malta Regiment taħt il-kmand tal-Kaptan M. Apap Bologna u mmexxija mil-Kurunell P.R. Worrall tad-Devonshire Regiment[15]. Wara, il-Kardinal sema' l-indirizz ta' merħba mill-Isqof t'Għawdex minn fuq tron li tpoġġa apposta fix-xatt tal-Mġarr. Kif ra dik il-folla mħeġġa l-Kardinal wieġeb għat-tislima tal-Isqof billi fakkar lill-fidili d-Diskors tal-Muntanja u fisser fil-qosor il-Bejatidudni. Imbagħad l-Kardinal flimkien mal-Isqof u d-delegazzjoni tiegħu telqu f'karkejd lejn ir-Rabat u t-toroq li għaddew

Il-wasla tal-Kardinal fil-port ta' l-Imġarr

Parti mill-folla tan-nies miġbura fil-Pjazza tal-Knisja Ta' Pinu

minnhom kienu miżgħuda bl-Għawdxin kollhom mħeġġa jilqgħu bil-ferħ lil-Eminenza tiegħu. Kif wasal ir-Rabat il-Legat ġie milqugħ bid-daqq tal-qniepen u l-isparar tal-murtali. Il-laqgħa tal-folla laħqet il-qofol tagħha meta wasal quddiem il-palazz tal-Isqof fejn kellu joqgħod il-Kardinal kemm idum Għawdex[16]. L-għada l-Erbgħa 19 ta' Ġunju saret ikla kbira għad unur tal-Kardinal fis-sala l-kbira tas-Seminarju ta' Għawdex li għaliha kienu mistiedna mitt ruħ[17].

Il-funzjoni tal-Inkurunazzjoni saret wara nofsinhar tal-Ħamis 20 ta' Ġunju 1935, festa tal-*Corpus Christi* li dak iż-żmien kienet festa kkmandata u ma jsirx xogħol. Fis-7.30 ta' fil-għodu ta' din il-ġurnata, l-Kardinal tela' proċessjonalment mill-palazz tal-Isqof għall-katidral ta' Għawdex. '*It-Triqat kienu fgati bin-nies'* [16]. L-Isqof Monsinjur Mikiel Gonzi qaddes pontifikal fil-katidral u l-Kardinal Lepicier assista mit-Tron. Il-knisja kienet imballata bin-nies u ħafna spiċċaw barra fil pjazza tal katidral. Il folol li kien hemm Għawdex dakinhar kienu kbar. Numru kbir ta' devoti tal-Madonna Ta' Pinu qasmu minn Malta għal Għawdex. Il-karozzi tal-linja bejn il-Belt u l-Marfa mimlija daqs bajda ħadmu bla waqfien minn fil-għodu kmieni u l-istess għamlu l-vapuri li jġorru l-passiġieri bejn Malta u Għawdex. Mill-Marfa ġarrew il-passiġġieri l-*s.s. Lady Strickland* u l-*s.s. King of England* u mix-xatt tal-Belt Valletta ħadmu l-*s.s. Golly* u l-*s.s. Silver Jubilee*[18]. Il-vapur li kien jgħabbi l-vetturi ġarr numru kbir ta' karrozzi lejn Għawdex li allura żied it-traffiku f'dik l-gżira bħal qatt qabel[19].

Minn kmieni wara nofsinhar fix-xemx taħraq ta' Ġunju l-pellegrini bdew b'kull mezz possibli jaqbdu triqthom lejn is-Santwarju ta' Pinu. Min telaq bil-mixi, min mar bix-xarabank, bit-taxi jew bil-karozza tiegħu. Il-pulizija żammet l-ordni fit-toroq li jwasslu għall-Bażilika. Il-kwadru bl-imaġini ta' l-Assunta mpinġi fl-1619 minn Amadeo Perugino u li minnu tkellmet il-Verġni Marija ddendel fuq artal mibni apposta fuq planċier quddiem il-bieb prinċipali tas-Santwarju.

Fil-5.00 ta' wara nofsinhar wasal il-Kardinal Lepicier bl-isqfijiet ta' Malta u Għawdex wieħed fuq kull naħa, segwit mid-delegazzjoni pontifiċja u eskortat mil-kavallerija tal-pulizija. L-eluf ta' nies li nġabru fil-pjazza tal-knisja laqgħu d-Delegat tal-Papa b'ċapċip kbir u għajjat ta' 'Viva l-Papa'.

Il Kardinal imbagħad daħal ġol Maqdes akkumpanjat bil-kant sagru mil-kor tas-Seminarju Episkopali ta' Għawdex fejn tkantaw il-Vespri Sollenni u l-Għasar Pontifikali mmexxija mill-Eminenza tiegħu l-Kardinal u assistit mil-kapitlu tal-Katidral ta' Għawdex.

Wara l-Għasar il-Kardinal akkumpanjat mill-isqfijiet tal-gżejjer Maltin, il-Kapitlu

tal-Katidral u l-Kapitli tal-Kolleġjati ta'Għawdex flimkien ma ħafna qassisin u reliġjużi ħareġ mill-knisja f'purċissjoni qasira li ħaditu ħdejn il-planċier fejn kien hemm il-kwadru tal-Madonna. Fil-purċissjoni kien hemm ukoll il-Prim Imħallef Sir Arturo Mercieca li kien jirrappreżenta l-poplu iġorr fuq '*kuxxin tal-bellus il-kuruna li biha kienet sejra tiġi imżejna l-Madonna'* [16]. Kif waslu fuq il-planċier l-Isqof Gonzi qara l-Brevi fejn il-Qdusija tiegħu il-Papa Piju XI awtorizza l-inkurunazzjoni tax-xbieha tal-Madonna Ta' Pinu. Imbagħad inqara l-Att Notarili quddiem ir-rappreżentant tal-poplu Sir Arturo Mercieca fejn ir-rettur tal-Knisja ta' Pinu Dun Ġużepp Portelli ngħata obbligazzjoni perpetwa sabiex jipproteġi l-kuruna tal-Madonna Ta' Pinu.

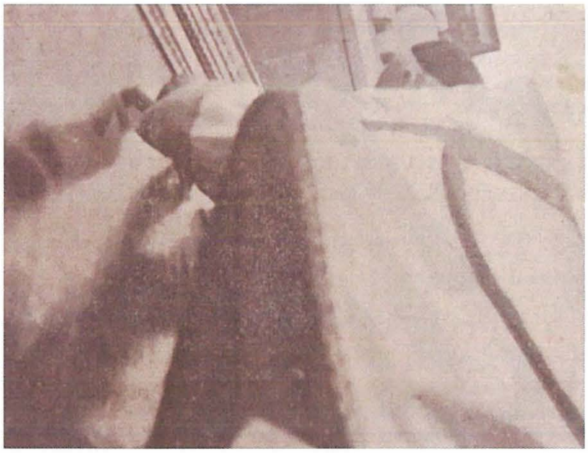

Il-Kardinal Legat tela' t-tarġiet ta' quddiem il-kwadru u kommoss għall-aħħar, poġġa l-kuruna fuq ras il-Madonna fost ċapċip u għajjat ta' ferħ ta' dawk preżenti li kien ilhom jistennew din l-okkażjoni s-snin .

Daqqew il-qniepen tas-santwarju u tal-knejjes ta' Għawdex kollu u ġew sparati salut wara l-ieħor. l-Isqof Gonzi li ra ħolma tiegħu ssir rejalta` għamel diskors qasir fejn spjega s-sinifikat ta' din iċ-ċerimonja. "*Ferħ kbir qiegħed jimlieli qalbi tant illi ma nistax insib kliem biex infissru*" qal l-isqof imqanqal ...... "*nesprimi sens ta' ringrazzjament lil Alla fuq kollox li wara li tana il-grazzja li naraw dan is-santwarju mgħolli għad-dinjita` ta' Bażilika issa tana x-xorti wkoll naraw l-inkurunazzjoni tal-għażiża Omm Alla bid-deheb tal-irġiel u n-nisa tagħkom bħala sinjal ta' qima lejn il-Madonna. U intom ġejtu minn kullimkien biex tassistu għal din l-inkurunazzjoni u qalbkom bħal qalbi qiegħda tħabbat bl-entużjażmu u ma dan l-entużjażmu qiegħed jassoċja ruħu l-Kardinal Lepicier li bħala iben ta' Marija, kif qalilna hu stess f'kull ċirkustanza li tkellem kien qiegħed jistenna bil-ħrara dan il-mument sabiħ u sollenni...*" u jkompli "*....din id-devozzjoni* (lejn il-Madonna) *xegħlet iktar u iktar meta 52 sena ilu, Marija sejħet lil Carmela Grima u uriet li għażlet dan il-lok fil-kwiet tal-kampanja, imdawwar minn dawn l-għoljiet sbieħ, bogħod mil-irvell tal-ibliet u minn hawn riedet li jinxterdu xita ta' grazzji u ta' konverżjonijiet u intom ridtu li f'dan il-post turu l-imħabba tagħkom u tellagħjtu dan it-tempju u flimkien mas-saċerdoti illum qegħdin twettqu din l-imħabba u qegħdin tistiednu biex din ix-xbieha għażiża ta' Marija tkun inkurunata bħala sultana tal-gżejjer tagħna. Din il-kuruna tkun bħala ringrazzjament għal ġid kollu li għamlet magħna......*" L-isqof jispiċċa d-diskors tiegħu fejn jitlob lill-Madonna biex tmexxi lill-awtoritajiet spiritwali u ċivili, lis-soċjeta` u lill-familji ta' Malta u Għawdex. Id-diskors tal-Isqof qanqal wisq lil dik il-folla miġbura u ħafna minn dawk li kien hemm bkew bil-ferħ u bl-emozzjoni.

Il-Kardinal Lepicier kuntent u mpressjonat bil-kbir bl-entużjażmu ta' dawk preżenti ma felaħx ma jurix l-apprezzament tiegħu. "*Liema pjaċir, liema ferħ, liema hena*" qal il-Legat tal-Papa, "*għalija wieħed mis-servi ta' Marija li messitni x-xorti inkun magħżul biex f'isem il-Papa nqiegħed fuq ras Marija Assunta il-kuruna tad-deheb li offrejtulha. Ferħ u hena li ġġedded u tkattar fina t-tama ta' dik il-konsolazzjoni u l-paċi bla tmien li naraw lil Verġni Imqaddsa nkurunata għal dejjem fis-sema.*" Il-Legat qal li l-ħaġar prezzjuż ta' din il-kuruna jissimbolizza tliet għamliet ta' teżori li jżejnu lil Marija. "*Fl-ewwel ġemmi naraw il-Kunċizzjoni Immakulata tagħha, il-purita`, l-umilta, d-dedikazzjoni sħiħa tagħha għall-adorazzjoni t'Alla li ppredestinaha għall-ogħla quċċata tal-ħolqien kollu. Fit-tieni ħaġar prezzjuż naraw il-krejatura l-iktar viċina lejn Alla, li fl-umilta` tagħha taċċetta li ssir l'Omm t'Alla u tingħaqad m'Alla f'rabta l-iktar intima. Imbagħad fit-tielet għamla ta' ħaġar*

prezzjuż naraw it-tbatija u d-dulur tal-Ko-redentriċi tal-bniedem, issofri ma Binha Ġesu` l-passjoni u l-konsegwenzi tad-dnub li qatt ma niġġisha."

"Dawn huma t-tliet tagħlimiet kbar għall-ħajja tagħna," kompla l-Kardinal *"biex nilħqu l-iskop tal-ħajja u l-hena ta' dejjem. Nimitaw lil Marija fil-purita` tagħha, nitgħallmu minnha l-umilta` u nosservaw il-liġi tal-volonta` t'Alla li torbotna miegħu u nissagrifikaw dak kollu li jbiegħdna mill-imħabba ta' Binha. Kattru fikom id-devozzjoni lejn Marija u Marija twassalna għand Ġesu`. Marija agħti lil dan il-poplu li jippersevera sal-aħħar fl-imħabba t'Ibnek, biex kif illum aħna poġġejna fuq rasek din il-kuruna, fl-aħħar tkun int li tinkuruna lil dawn il-fidili tiegħek u lill-Kardinal Legat."* U spiċċa d-diskors tiegħu billi esklama *"Viva Marija Regina. Viva il-Papa. Viva Kristu Re"*. U l-folla rrepetiet dawn it-tliet għajtiet qishom l-eku qawwi tal-kliem tal-Kardinal. Fl-aħħar taċ-ċeremonja tkanta t-*Te Deum* u l-folla xterdet.

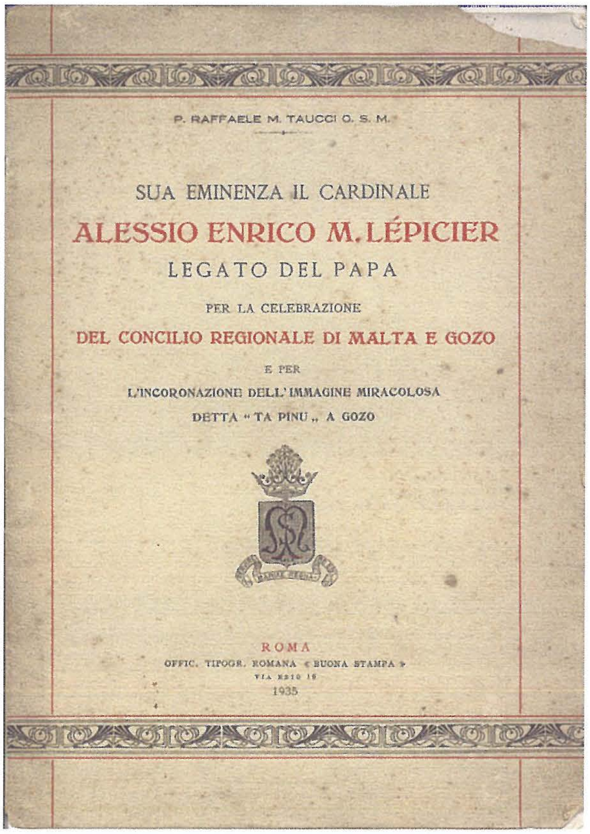

Il-qoxra ta' quddiem tal-ktieb ta' tifkira stampat Ruma, 1935

L-għada fil-għodu, l-ġimgħa 21 ta' Ġunju l-Kardinal Legat telaq minn Għawdex. Fl-Imġarr inġabret folla kbira sabiex issellimlu u tirċievi l-aħħar barka tiegħu qabel ma jitlaq lura. Fis-6.00 ta' fil-għaxija tal-istess ġurnata il-Kardinal ħalla Malta fuq il-vapur taljan '*Milano*' fost l-għajjat ta' 'Viva l-Papa' min-nies li kienu fuq is-swar u fuq mijiet ta' dgħajjes fil-port il-kbir[16,17]. Il-'*Milano*' kien akkumpanjat minn żewġ destroyers Ingliżi '*Wishart*' u '*Witshed*' sa għoxrin mil il-barra minn Malta[20].

Il-Kardinal Lepicier miet minħabba anemija perni/ja fl-20 ta' Mejju 1936, ħdax il-xahar biss wara li ħalla Malta[21].

NB. Nixtieq nagħti r-rikonoxximent tiegħi lill-Leħen is-Sewwa minn fejn ittieħdu r-ritratti.

Nota Editorjali: *It-test oriġinali tal-priedka u l-kwotazzjonijiet minn fuq il-gazetti ġew irranġati għall-Malti ta' żmienna peress li kienu miktuba bl-ortografija tal-Malti antika.*

Referenzi

1. Ganado H. *Rajt Malta Tinbidel*. Vol. 2 paġ 31. Midsea Books, Valletta, (1974).
2. Grant R, Laing J, Flynn M. *Visual History of the 20th Century* (Editur ġenerali, Burrows T) Carlton Books, London, UK, paġ 140 (1999).
3. *Malta* 13 Giugno 1935 paġ 2.
4. *Times of Malta* 12 June 1935 paġ 1.
5. Ganado H. *Rajt Malta Tinbidel*. Vol. 2 pa; 33. Midsea Books, Valletta, (1974).
6. Ganado H. *Rajt Malta Tinbidel*. Vol. 2 pa; 51-52. Midsea Books, Valletta, (1974).
7. *Leħen is-Sewwa* 12 :unju 1935 paġ 4.
8. Chapeau, O.S.B. André and Fernand Combaluzier, C.M. *]piscopologe français des temps modernes, 1592-1973.* Paris : Letouzey et Ané, 1974, pa;. 385-386
9. Cauchi N.J *Ta Pinu Shrine....The Pilgrims' Haven*. Edizzjoni 2 paġ 75, Ta Pinu Publications (2008).
10. *Atti tal-Isqof Gonzi* (1933) paġ 70.
11. *Leħen is-Sewwa* 24 ta' Ġunju 1933 paġ 8.
12. *Leħen is-Sewwa* 25 ta' Mejju 1935 paġ 2.
13. *Leħen is-Sewwa* 11 ta' Mejju 1935 paġ 4.
14. R.M. Taucci. *Sua Eminenza il Cardinale Alessio Enrico M. Lépicier Legato del Papa per la celebrazione del Concilio Regionale di Malta e Gozo e per l'incoronazione dell'Immagine miracolosa detta 'Ta Pinu' a Gozo, Roma,* Tip. *Buona* Stampa 1935, pa; 56.
15. *Malta Chronicle and Imperial Services Gazette* 22 June 1935 paġ 3.
16. *Leġen is-Sewwa* 29 ta' Ġunju 1935 paġ 1-2.
17. *Malta* 21 Giugno 1935 paġ 2.
18. *Malta Chronicle and Imperial Services Gazette* 8 June 1935 paġ 4.
19. *Malta Chronicle and Imperial Services Gazette* 22 June 1935 paġ 4.
20. *Berka 22 Ġunju 1935* paġ *4.*
21. Lépicier, Augustine M. *Le Cardinal Lépicier des Servites de Marie*. 2 vols. Paris, 1946.